

**Arvo Kemppaisen toiminta eduskunnassa koskien Kainuun aluekehitystä
1979-1991**

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Historia

Kandidaatintutkielma

18.5.2017

Joonas Lappalainen

Johdanto	3
1. Kansanedustaja Kainuusta	8
2. Alueellista vaikuttamista eduskunnassa	11
2.1 Lääninjako, Kostamus-hanke ja työllisyys.....	11
2.2 Raha-aloitteita ja kannanottoja.....	15
3. Aate ja aluepolitiikka	19
Loppulause	24
Lähdeluettelo	25

Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Arvo Kemppaisen toimintaa eduskunnassa Kainuun aluekehityksen kannalta pääasiallisesti valtiopäiväasiakirjojen tarjoaman kuvan pohjalta. Arvo Kemppainen (30.9.1946-22.2.1991) oli vuosina 1979-1991 kolme edustajakautta peräkkäin toiminut SKDL:n (Suomen Kansan Demokraattinen Liitto) kansanedustaja. Hän profiloitui urallaan erityisesti Kainuun aluepoliittisena vaikuttajana.

Syyni tutkia Kainuun aluekehitystä juontaa ensinnäkin siitä, että Kajaani on kotipaikkakuntani. Lisäksi työväenliikkeen ja SKDL:n aluepoliittisen vaikutuksen historia on kiinnostava aihepiiri. Arvo Kemppaisella on paikallisessa keskustelussa nykyäänkin painoarvoa ja ajoittain hänen nimeensä törmää esimerkiksi paikallisessa lehdistössä, kuten Kainuun Sanomissa. Tämän pohjalta halusin selvittää, minkälainen oli Kemppaisen ura eduskunnassa Kainuun aluekehitystä ajatellen.

Tutkimukseni on ensisijaisesti poliittista historiaa, jossa tarkastelun kohteena on yksittäinen kansanedustaja. Tutkimukseni ei kuitenkaan ole henkilöhistoriallinen taikka aluehistoriallinen teos, vaan sen tarkoituksena on luoda eheä lähdekriittinen kuvaus Kemppaisen eduskuntaurasta koskien Kainuun aluekehitystä ja sitä ympäröivistä tapahtumista. Oleellista on myös käyttää Kemppaista esimerkkinä 1980-luvun kainuulaisesta vasemmistopoliitikosta.

Tuoretta tutkimusta pohjoissuomalaisen poliitikon kytkeytymisestä aluepolitiikkaan tarjoaa muun muassa Matti Mäntylän väitöskirja vuodelta 2016, joka käsittelee Urho Kekkosen suhdetta periferian käsitteeseen ja käsitteen käyttöä vallan välineenä.¹ Valtioopin puolelta poliittisen retoriikan merkitystä ja kieltä taas ovat tutkineet Suomessa esimerkiksi Kari Palonen ja Matti Wiberg.² Vaikkei tutkimukseni ensisijaisesti keskity tiettyyn käsitteeseen tai poliittisen kielenkäytön analyysiin, tämänkaltaisella tutkimuksella on suuri merkitys politiikan tutkimukselle ja se tarjoaa työkaluja omaankin tutkimukseeni erityisesti jäykkien poliittisten instituutioiden kontekstin ulkopuolella.

¹ Mäntylä 2016.

² Palonen & Summa 1996.

Biografista (henkilöhistoriallista) tutkimusta tehtäessä on syytä ymmärtää sen luonne. Biografisuus voidaan nähdä keinona ymmärtää menneisyyden yksilöitä ja heidän aikalaiskulttuuriaan. Se voi tarjota mahdollisuuksia erityisesti erilaisten liikkeiden ja aatteiden historian tutkimuksessa.³ Yksittäistä henkilöä tutkittaessa myös rajanvedosta julkisen ja yksityisen roolin välille on keskusteltu. Usein henkilöhistoriaa on tarkasteltu poliittisen toiminnan tai ideologisen suuntautumisen näkökulmasta.⁴ Tähän nojaa osittain oma tutkimuksenikin, sillä käsittelen Kemppaisen roolia julkisena edustajana. Tutkimuksellani on siis tiettyjä yhtymäkohtia henkilöhistoriaan, vaikka miellän sen ensisijaisesti poliittiseksi historiaksi.

Tutkimuskysymykseni on ensinnäkin, miten Arvo Kemppaisen toiminta eduskunnassa toi esille Kainuun aluepoliittisia kysymyksiä ja ylipäättään Kainuuta eduskunnan tason keskusteluun. Tutkimuksellani on ennen kaikkea perushistoriantutkimuksellinen ote, jonka tarkoitus on kartoittaa aiheen historialliset pääpiirteet. Nimenomaan Kemppaisesta ei ole SKDL:n edustajana juurikaan tutkimusta, joskin häntä saatetaan joissain tutkimuksissa sivuta. Reijo Heikkinen ja Matti Lackman ovat koonneet vuonna 1986 Kainuun työväenliikettä käsittelevän teoksen, jossa Kemppaistakin käsitellään ja jota käytän omassa tutkimuksessani lähteenä.⁵ Kemppainen oli pitkäaikainen kansanedustaja, jonka toiminnalla oli ainakin paikallisesti merkitystä.

Kun keskityn Kemppaisen rooliin, on hyvä pitää mielessä yksittäisen kansanedustajan rajoitukset liittyen eduskuntatoimintaan ja aluekehitykseen. Tarkastelun voikin ulottaa koskemaan sekä Kainuun aluekehityksestä käytävää keskustelua että konkreettisia poliittisia päätöksiä. Lisäksi kansanedustajan määriteltyä ja tosiasiallista vaikutusvaltaa on hyvä tarkastella realistisen kuvan saamiseksi. Huomioon tulee myös ottaa muutokset poliittisessa järjestelmässä tarkasteltavana ajanjaksona, mikäli sellaisia on.

Taustalla on pyrkimys päästä sisään ajan poliittisiin kuvioihin ja keskusteluun. Käsittelen jonkin verran Kemppaisen roolia puolueensa edustajana ja esimerkiksi sitä, miten aluepoliittinen toiminta ylitti puoluerajat. Keskityn kuitenkin lähinnä Kainuun aluekehitykseen, mikä on mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa. Käyn myös läpi

³ Harmainen & Pollari 2014, 258.

⁴ Tornionoja-Latola 2014, 279.

⁵ Heikkinen & Lackman 1986.

Kainuun alueen lähihistorian puoluepoliittista historiaa. Sen valossa voi ymmärtää eduskuntatasolla esiin otettuja teemoja sekä kenties taustalla piileviä oletuksia edustajien tehtävistä Kainuun suhteen.

Pääasiallisena lähteenä toimivat valtiopäiväasiakirjat vuosilta 1979-1991. Valtiopäiväasiakirjojen tarjoama materiaali kykenee antamaan sellaista tietoa, jonka perusteella voidaan tehdä oletuksia henkilön poliittisista tarkoituseristä. Julkinen keskustelu tulee näistä lähteistä esille. Keskitän tarkastelun valtiopäiväasiakirjoissa kirjallisiin ja suullisiin kysymyksiin, raha-asia-aloitteisiin, toivomusaloitteisiin ja lausuntoihin ja näissä ensi sijassa sellaisiin, jotka koskevat Kainuun aluekehitystä. Valiokuntien työskentelyä en käsittele tässä tutkimuksessa, koska siitä on vaikeaa tehdä yksilöllistä tutkimusta, vaikka se tärkeä osa kansanedustajien työtä onkin.

Kansanedustajalla on oikeus tehdä eduskunta-aloitteita. Kansanedustajan toimintamahdollisuuksiin liittyi kuitenkin aiemmin paljon rajoitteita, joita parannettiin muun muassa 1983 siten, että esimerkiksi lakialoitteen tekemiseen vaadittavia rajoituksia karsittiin.⁶ Wibergin mukaan Suomessa eduskunta on jäänyt vaikuttamismahdollisuuksiltaan toissijaiseksi ja sen asema pääsääntöisesti hallituksen ”kumileimasimeksi” ja eduskunta enemmänkin reagoi politiikkaan kuin luo sitä itse.⁷ Tässä yhteydessä on siis hyvä todeta, ettei Suomessa kansanedustajan vaikutus riipu pelkästään siitä, miten monta aloitetta hän saa läpi, vaan kyse on enemmän vaikuttamisesta keskustelun keinoin.

Kemppaisen poliittinen tausta SKDL:n ja SKP:n (Suomen Kommunistinen Puolue) edustajana luonnollisesti vaikuttivat hänen vakaumuksiinsa poliitikkona ja tätä kautta hänen päätöksentekoonsa ja aloitteisiinsa. Taustoitan tarpeen mukaan erilaisten poliittisten tilanteiden taustaa sekä puolueen yleistä aatemaailmaa. Ei ole kuitenkaan mahdollista käydä läpi tyhjentävästi Kemppaisen tai hänen puolueensa aatemaailmaa. Aatteet vaikuttavat siis sivussa, ja keskityn aluepolitiikkaan sen varjossa.

Kansanedustajat voivat osin tietoisesti valita, keskittyvätkö he toimessaan enemmän aluepolitiikkaan vai yleiseen valtakunnan politiikkaan ja mihin muihin aihealueisiin.

⁶ Noponen 1989, 173.

⁷ Wiberg 2006, 164.

Jokainen edustaja joutuu tällaisia valikoiteja tekemään, sillä kukaan ei voi erikoistua kaikkeen. Tietyillä, varsinkin pienemmillä, paikkakunnilla on keskitytty saamaan oma edustaja läpi, joka voisi ajaa alueen asioita yli puoluerajojen.⁸ Tulkintani mukaan tällainen rooli oli Arvo Kemppaisella, joskin hän noudatti myös perinteistä työväenluokkaisen teorian politiikkaa. Työväenluokkaisella teoriolla tarkoitan SKDL:n sosialistista suuntausta erotuksena puolueen sosiaalidemokraateista. Puoluetta ja aatetta ei siis voi erottaa edustajasta, mutta kokonaisuutena Kemppainen oli nimenomaan aluepoliittinen edustaja.

Pitää huomioida myös, että aiemmin eduskuntatyö oli käytännössä tiettyjen yhteiskuntaryhmien edunvalvontaa enemmän kuin se on nykyään, ja kansanedustajat olivat tiiviissä yhteyksissä tukiryhmäänsä, tietäen miltä ryhmiltä äänet eduskuntavaaleissa tulivat.⁹ Kansanedustajien pitäisi teoriassa toimia puolueensa ja yhteisen hyvän edustajina, mutta käytännössä asiaa monimutkaistaa esimerkiksi Suomen vaalien alueellista edustusta suosiva järjestelmä. Tämän vuoksi kansanedustajilla on tietynlaisia velvollisuuksia pitää yhteyttä paikalliseen vaalipiiriinsä ja äänestäjiinsä.¹⁰ Tällainen edunvalvonta näkyy myös vielä 1980-luvulla Kemppaisen toiminnassa.

Poliittinen diskurssi ei nojaa yhteistyön periaatteeseen. Kun parlamenttityöskentelyä määrittää hallitus-oppositio-asetelma, toimijoilla on yhteensovittamattomia tavoitteita. Esimerkiksi ministerille on usein hyödyllistä vastata tavalla, joka vaikuttaa melkein täydelliseltä, muttei kuitenkaan paljasta tiettyä oleellista informaatiota. Usein keskustelu jääkin kansanedustajan ja ministerin kaksipuoliseksi monologiksi.¹¹ Retoriikan merkitys pitää siis ottaa huomioon ja usein kysymys on enemmän piilotetuissa motiiveissa, viestimisessä ja valtasuhteissa, joiden ymmärtäminen on oleellista.

Valitsen rajaukseksi juuri aluepolitiikan, koska mielestäni on hyödyllistä tutkia Kemppaisen roolia nimenomaan Kainuun edustajana. Tämä on hedelmällinen

⁸ Ollila & Paloheimo 2007, 88.

⁹ Ollila & Paloheimo 2007, 86-87.

¹⁰ Bengtsson 2014, 69.

¹¹ Wiberg & Koura 1996, 202-203.

lähtökohta tarkasteltaessa kansanedustajan alueellista vaikuttamista ja ajan puoluesuhteita. Päästäkseni asiasta hyvin jäljille lienee syytä ottaa kuitenkin mukaan myös suhtautumista yleisempiin valtakunnallisiin asioihin. Valikoin aineistosta tiettyjä tärkeimpiä kohtia Kainuun aluekehitykseen liittyen, joista muodostan kokonaiskuvan Kemppaisen aluepoliittisesta ajattelusta. Kuten Wiberg toteaa, myös eduskuntaryhmissä todellinen valta on keskittynyt harvoille, jolloin tulee erotus todellista valtaa puolueessa pitävistä ja ns. rivikansanedustajista. Keskusvetoinen johto päättää pääasiassa puolueen kannanotoista eduskunnassa.¹² Keskeistä johtoroolia Kemppaisella ei eduskuntaryhmässään ollut, joten tämä tulee suhteuttaa hänen toimintaansa eduskunnan puitteissa.

Etenen tutkimuksessani temaattisen jaottelun mukaan, sillä tietyt teemat olivat mielestäni helpompi käsitellä omina kokonaisuuksinaan. Tästä huolimatta olen pyrkinyt pitämään tietynlaisen kronologisen rakenteen. Tutkimusmenetelmäni on enemmän kvalitatiivinen kuin kvantitatiivinen. Suurin painoarvo tutkimuksessa on lausunnoilla, suullisilla kysymyksillä ja kirjallisilla kysymyksillä, eli niin sanotusti vapaamuotoisemmalla aineistolla kuin esimerkiksi raha-asia-aloitteet. Näin kvalitatiiviset metodit painottuvat työssäni, vaikken käytä aineistoon esimerkiksi mitään erityistä kielellistä analyysia.

Tutkimuksen puitteissa on vähintäänkin haasteellista vastata yleisempiin kysymyksiin parlamentaarisesta politiikasta, kuten miten hyvin kansanedustajat täyttävät roolinsa tai millainen rooli kansanedustuslaitoksella tosiasiallisesti on. Nämä asiat eivät ole yksiselitteisiä, mutta onneksi näiden teemojen tutkiminen on ollut laaja-alaista. Loppujen lopuksi politiikka on mielestäni sitä, että saa äänensä kuuluviin kanavaa tai toista käyttäen. Oleellista on saada kokonaiskuva Kemppaisen poliittisesta urasta eduskunnassa ja hänen vaikutuksestaan Kainuun aluekehitystä silmällä pitäen. Luon siis kokonaiskuvan siitä prosessista, jolla Arvo Kemppainen ja hänen niin sanottu poliittinen lähipiirinsä ajoivat Kainuun asiaa eduskunnassa. Mukana on niin puheita kuin tekojen tarkastelua. Kovinkaan yksityiskohtaiseksi tutkimus ei voi mennä esimerkiksi raha-asioiden suhteen, mutta nekin pyritään osaltaan ottamaan huomioon.

¹² Wiberg 2008, 167.

1. Kansanedustaja Kainuusta

Arvo Kemppainen (s. 30.9.1946, k. 22.2.1991) oli Suomussalmelta kotoisin oleva kainuulainen vuosina 1979-1991 toiminut kansanedustaja, puolueenaan SKDL ja viimeisinä vuosinaan Vasemmistoliitto. Siviiliammatiltaan hän oli lääkäri. Hän toimi Suuren valiokunnan varapuheenjohtajana 1987-1990, talousvaliokunnan varajäsenenä 1987-1990, Pohjoismaiden neuvoston Suomen valtuuskunnan jäsenenä 1981-1988, Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan varajäsenenä 1989-1990 ja Perustuslakivaliokunnassa. Hän oli myös presidentin valitsijamiehenä 1982 ja kunnallisissa luottamustehtävissä esimerkiksi Kajaanin kaupunginvaltuustossa.¹³

Kemppainen teki 12 vuoden eduskuntauransa aikana lakialoitteita 6, toivomusaloitteita 24, raha-asia-aloitteita 78, kirjallisia kysymyksiä 20, suullisia kysymyksiä 30 ja lausuntoja noin 90.¹⁴ Arvioni mukaan tällaiset määrät ovat keskivertokansanedustajan tasoa. Tämä myös mahdollistaa joidenkin aloitteiden ja asioiden yksityiskohtaisemman käsittelyn, kun aineisto ei ole liian laaja. Käsittelen tutkimuksessani Kemppaisen koko eduskuntakautta 1979-1991, koska muunlainen rajaus ei ole mielestäni perusteltua, sillä valtiopäiväasiakirjat tältä ajalta eivät ole liian laaja kokonaisuus.

Yksittäinen kansanedustaja tai edes kansanedustuslaitos ei sinänsä päätä aluepolitiikasta, vaan valta näissä asioissa oli 1980-luvulla lähinnä hallituksella ja lääninhallituksilla. 1980-luvun lopulta tästä mallista siirryttiin vielä omaehtoisempaan kehittämiseen, jossa alueet päättävät asioistaan yhä enemmän itse.¹⁵ Suomessa politiikka on ollut hallitusvetoista. Tästä huolimatta hallituksen toiminta rakentuu viime kädessä puolueiden varaan. Opposition tarkkailulla on roolinsa hallituksen toiminnassa.¹⁶ Yksittäisen kansanedustajan vaikutus konkretisoituu siis siinä tapauksessa, jos hän saa esityksillään muutettua esimerkiksi hallituksen linjaa. Kyse on kuitenkin laajemmasta vaikuttamisesta.

Pitkän uran eduskunnassa ja muissa poliittisissa viroissa tehneenä henkilönä Kemppaisen uraan mahtui monenlaisia tapahtumia ja piirteitä. Lähden liikkeelle

¹³ Suomen eduskunta: kansanedustamatrikkeli.

¹⁴ Valtiopäivät 1979-1990, omat laskelmat.

¹⁵ Vartiainen 1998, 7-10.

¹⁶ Wiberg 2008, 174.

lyhyestä puoluehistoriallisesta katsauksesta Kainuussa, jonka jälkeen siirryn Kemppaisen eduskuntauran käsittelyyn ja lopuksi luon katsauksen Kemppaisen ja SKDL:n aatteelliseen puoleen ja sen suhteesta aluepolitiikkaan.

Suomen poliittisessa historiassa Kainuu ja erityisesti Suomussalmen kaltaiset pienet kunnat olivat 1970-luvulla vankkoja SKDL:n ja laajemmin vasemmistopuolueiden kannatusalueita pohjoisessa Suomessa. SDP:llä oli kuitenkin perinteisesti SKDL:ää heikompi kannatus Kainuussa. ”Korpikommunismiin” voidaan sanoa eläneen Kainuussa vahvana ja ainoastaan Keskusta kykeni Kainuun alueella samanlaisiin vaalituloksiin SKDL:n kanssa.¹⁷

Kommunistien toiminta oli muun Suomen tavoin kielletty 1930-luvulla, mutta käytännössä Kainuun asema korpikommunismiin ja muun radikalismiin sijana kehittyi jo tässä vaiheessa ja säilytti keskeiset pääpiirteensä ainakin 1970-luvulle. Syitä tällaiseen jatkumoon ovat olleet alueen syrjäisyys, vaikeudet taloudessa paikallisella tasolla, aiemmin elinkeinorakenne sekä poliittinen järjestäytyminen ja tähän aikanaan keskeisesti liittynyt propaganda.¹⁸

Eduskuntavaalit menivät 1970-luvun alussa SKDL:n kannalta heikonlaisesti, mutta tilanne korjautui vuonna 1979 Arvo Kemppaisen ehdokkuudella. Hän oli Suomen Kommunistisen Puolueen Kainuun piirin puheenjohtaja vuodesta 1977 asti. Henkilökohtaiseksi äänisaaliksi hän keräsi 10 152 ääntä, mikä on vasemmistopuolueiden edustajien keskuudessa Kainuun historian suurimpia.¹⁹ Poliittiselta vakaumukseltaan Kemppainen profiloitui SKDL:n niin sanotun enemmistöläisten linjan edustajana. Enemmistöläisten linjalla tarkoitetaan erityisesti suhdetta Neuvostoliittoon ja tuon ajan neuvostojohtoiseen reaalisozialismiin, mihin SKDL:n enemmistöläiset suhtautuivat kriittisesti.²⁰

Kemppaisen eduskuntakausi alkoi 1979. Kyseessä oli Koiviston II hallitus. SKDL:lle sisäpolitiikassa oli tänä aikana tärkeää huolehtia tulopoliittisessa ratkaisussa sosiaalipaketin sisällöstä. Samalle ajalle osui myös Urho Kekkosen pitkän

¹⁷ Heikkinen & Lackman 1986, 492-495.

¹⁸ Heikkinen 1986, 307-310.

¹⁹ Heikkinen & Lackman 1986, 495.

²⁰ Heikkinen & Lackman 1986, 496-497.

presidenttikauden päättyminen 1982 ja siitä seuraavat valtakiistat. Kekkonen vaihtuminen Koivistoon tarkoitti esimerkiksi sitä, ettei idänsuhteita ajatellen kansandemokraatteja haluttu enää väkisin pitää hallituksessa. Koiviston II hallitus toimi 1979-1982, jolloin SKDL:n ministerit erosivat markan arvon jatkuvan alentamisen takia. Sen jälkeen SKDL ei enää ollut tulevissa hallituksissa. Tietynlaisesta Kekkonen yksinvaltiudesta siirtymisellä takaisin enemmän tyyppilliseen parlamentaariseen demokratiaan oli vaikutuksensa puolueiden toimintaan. Samalla SKDL kärsi suuria menetyksiä paikoissaan.²¹

Kainuun aluekehityksestä puhuttaessa on syytä katsoa ajan kontekstia. Kainuun pitkäaikaisia ongelmia ovat olleet syrjäisyys, työttömyys ja elinvoiman puute. Kainuusta lähtöisin oleville edustajille on siis ilmeistä yrittää kohentaa alueen asemaa valtakunnanpolitiikassa ja saada sinne muuttoliikettä, sillä Kainuu on kokonaisuutena ollut muuttotappiokunta. Ylipäätään Kainuulaiselle kansandemokraatille oli tärkeää pitää huolta siitä, että Kainuun asemaa parannetaan suhteessa muihin alueisiin, johtuen edellä mainituista seikoista ja kiivaasta kasvukeskusväittelystä.

²¹ Jussila & Hentilä & Nevakivi 1995, 291-297.

2. Alueellista vaikuttamista eduskunnassa

2.1 Lääninjako, Kostamus-hanke ja työllisyys

Merkittävimpiä sisäpoliittisia kysymyksiä oli 1980-luvulla uusi lääninjako, jossa oltaisiin luotu Kainuun lääni erotuksena Oulun läänistä. Kempainen, muiden SKDL:n edustajien enemmistön joukossa, kannatti uutta läänijakoa ja hänellä oli näin merkittävä rooli Kainuun Läänin perustamisyrityksessä. Hanke kuitenkin kaatui äärimmäisen tiukan äänestyksen jälkeen.²²

Kempainen jättikin ensitöikseen 1979 toivomusaloitteen Kainuun Läänin perustamisesta.²³ Ehdotus läänin perustamisesta meni myöhemmin äänestykseen, joskin lääninuudistusta oli ajettu jo pidemmän aikaa. Lakialoite lääninjaosta jätettiin 1983, joka olisi tarkoittanut Kainuun läänin perustamista. Aloitteen allekirjoittivat muun muassa Heikki Mustonen (SKDL), Sakari Valli (Kok.), Pentti Kettunen (SMP), Ulla-Leena Alppi (SKDL) ja Timo Roos (SDP).²⁴ Kempainen myös jätti aloitteet Kainuun teollisuuspiirin perustamisesta ja Kainuun työsuojelupiirin perustamisesta, jotka olisivat koskeneet tulevaa Kainuun Lääniä. Aloitteiden allekirjoittajia olivat Aarno von Bell (SDP), Heikki Mustonen, Sakari Valli ja Pentti Kettunen.²⁵

Tässä tulevat hyvin esiin ideologiset ja puoluerajat ylittävä yhteistyö. Kaikki kainuulaiset edustajat kansandemokraateista kokoomuslasiin kannattivat eduskunnassa Kainuun läänin perustamista. Asiaa perusteltiin Kainuun ja Pohjois-Suomen huomioon ottamisella ja sillä, että Kainuu muodosti jo oman taloudellisen alueensa, johon valtion olisi kannattavaa sijoittaa.²⁶

Lausunnossaan 3.5.1985 Kempainen ilmaisi tyytymättömyytensä Kainuun läänin hankkeen heikkoon etenemiseen. Samalla hän ilmaisi tahtonsa kolmiportaisen julkisen

²² Heikkinen 2012, s. 163-167.

²³ Toivomusaloite n:o 7. *Valtiopäivät* (VP) 1979, Asiakirjat (AK) E2, 8.

²⁴ Lakialoite n:o 6. VP 1983, AK E1.

²⁵ Toivomusaloite n:o 227 & 1251. VP 1983, AK E2 & E3, 258 & 1391.

²⁶ Heikkinen 2012, 164.

hallinnon kehittämiseksi, jossa kuntien oikeuksia laajennettaisiin.²⁷ Tämänlaista hallintotapaa Kemppainen kritisoi myös useammassa lausunnossaan.

Laki uudesta lääninjaosta meni äänestykseen 17.6.1986. SKDL:llä oli ainoana eduskuntaryhmänä yhtenäinen kanta uusien läänien puolesta. Lopulta äänestyksessä 91 kansanedustajaa vastusti ja 89 kannatti uutta lääninjakoa.²⁸ Äärimmäisen tiukka äänestys siis kaatoi Kainuun läänin hankkeen, joka oli varmasti karvas pettymys Kemppaiselle ja SKDL:lle.

Kemppainen ei hellittänyt Kainuun läänin perustamisessa, vaan vaati sitä uudelleen 1987. Vaikka hanke kaatui aiemmin, tätä Kemppainen perustelee edelleen demokratian lisäämisellä ja väliportaan hallinnon uudistamisella.²⁹ Asiaa tuskin otettiin enää vakavasti, sillä lääneistä oli jo äänestetty ja kaiken lisäksi kyseessä oli vain toivomusaloite. Kainuun läänin hankkeen kaatuminen merkitsi kuitenkin valtaisa pettymystä kainuulaisille.

Toinen Kainuuta koskeva keskeinen kysymys oli 1980-luvulla Kostamus-hanke. Jo 1970-luvulla suunniteltiin Kainuun elinvoimaisuuden ja työllisyyden parantamiseksi itärajan toiselle puolelle Neuvosto-Karjalan Kostamukseen kaivostoimintaa, jonne lähtisi kainuulaisia työntekijöitä rakennustöihin. Kostamuksesta oli löytynyt jo 1946 laaja rautamalmiesiintymä, mutta sen hyödyntäminen aloitettiin vasta 1970-luvulla. Kainuun Maakuntaliitto oli pitkään halunnut hyödyntää tilaisuuden Kainuun työllisyyden parantamiseksi. Hanke kuitenkin käynnistyi hitaasti ja rakennustyöt alkoivat vasta 1977.³⁰

Kostamus-hanke oli lähtenyt jo aiemmin ylemmiltä tahoilta ja sitä valmisteltiin pitkään. Itse presidentti Urho Kekkonen oli keskustellut asiasta Neuvostoliiton kanssa 1970 valtiovierailullaan ja Neuvostoliitto teki periaatepäätöksen Kostamuksen rakennustöistä 1972. Ulkoministeri Ahti Karjalainen oli myös luottavainen projektiin ja uskoi työvoimaa löytyvän Kainuusta, jota hän kuvaili ”maamme ehkä vaikeimman rakenteellisen työttömyyden” alueeksi. Myös Kekkonen perusteli rakennusprojektin tärkeyttä

²⁷ Lausunto 3.5.1985. VP 1985, Pöytäkirjat (PTK) 2, 1264.

²⁸ Heikkinen 2012, 166.

²⁹ Toivomusaloite n:o 416, VP 1987, AK E2, 469.

³⁰ Heikkinen 2012, 171-172.

Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosyginille 1975 vetoamalla Kainuun tuntuvaan työttömyyteen. Mäntylän mukaan Kekkonen painotti tässä periferianäkökulmaa, jossa syrjäisten alueiden tasaisesta kehityksestä tuli huolehtia suhteessa muuhun maahan.³¹

Kommunisteille SKP:ssä ja tietenkin Neuvostoliitolle itselleen oli Kostamuksen työllisyysvaikutuksilla kiristämällä tavoitteena sitoa Suomea poliittisesti enemmän Neuvostoliittoon. Kostamus-hankkeelle löytyi kuitenkin myös tukea Neuvostoliitosta Pohjois-Suomen työllistäjänä ja laajemmin Kekkonen ulkopoliitiikan kannatuksena.³²

Kostamus-hanketta ryhdyttiin ajamaan erityisesti 1980-luvulla ja Kemppaiselle se oli yksi keskeisiä teemoja eduskunnassa 1980-luvun puoliväliin asti. Kekkonen tavoin myös hänelle oli Kostamus-hankkeessa tärkeintä Kainuun rooli. Kostamus-hanke olikin 1980-luvun alussa todennäköisesti Kainuulle merkittävin aluepoliittinen hanke ja pohjoissuomalaiset kansanedustajat toivat sitä eduskunnassa esille.

Professori Vartiainen mukaan 1980-luvulla elettiin jo pääasiassa niin sanotun aluepoliittisen suunnittelun vaihetta, kun aiemmin aluepolitiikassa oli ollut kyse enemmän maan teollistamisesta. Tällöin voitiin myös erottaa kaksi ryhmää: ne, jotka kannattivat kasvukeskuspolitiikkaa ja sen vastustajat, jotka halusivat pitää koko maan asuttuna.³³ Tässä on keskeistä periferian käsite ja Kostamus-hankkeen tavoite oli erityisesti Kainuun paikallinen tukeminen. Arvo Kempainen kuului luonnollisesti kasvukeskuspolitiikan vastustajiin ja tukeutui politiikassaan syrjäseudun ihmisten tukemiseen.

Kostamus ei kuitenkaan ratkaissut Kainuun työttömyyttä ja 1984 kaivoksen toiminta hiljeni. Valtiovallalta vaadittiin projektin loppumisen tuoman työttömyyden jälkihoitoa. Loppujen lopuksi projekti piristi kuitenkin hieman Kainuun alueellista taloutta. Sen jälkeen uusi poliittinen kysymys oli ryhtyä miettimään epäonnistuneelle projektille jälkihoitotoimenpiteitä.³⁴

Myöskin eräs asia, mitä Kemppaisen toimesta jo 1980-luvulla käsiteltiin, oli mahdollinen Talvivaaran kaivoksen avaaminen. Tähän aikaan Suomen geologinen laitos teki

³¹ Mäntylä 2016, 303-309.

³² Mäntylä 2016, 314.

³³ Vartiainen 1998, 7-8.

³⁴ Heikkinen 2012, 178-180.

tutkimusta Sotkamon alueen nikkeliesiintymien mahdollisesta hyödyntämisestä. Suullisessa kysymyksessään 1984 Kemppainen tiedusteli Talvivaaran kaivoksen avaamisesta Sotkamoon, mitä hän kannatti. Hän nosti kysymyksen esille osana toiveikkaan mutta epäonnistuneen Kostamus-hankkeen jälkihoitoa, jossa oli tarkoitus turvata työpaikat Kainuuseen. Kauppaministeri Seppo Lindblom (SDP) vastasi hankkeen tulevan erittäin kalliiksi ja sen olevan todennäköisesti kannattamaton.³⁵ Kemppainen otti asian uudelleen esille toivomusaloitteessaan 1987, jolloin hän vaati Talvivaaran kaivoksen ja muiden malmihankkeiden tukemista työllisyyden pikaiseen parantamiseen.³⁶ Talvivaarahanketta yritettiin taas saada läpi 1988. Kemppainen myönsi tällä kertaa, että hanke tulisi olemaan kallis, mutta edistäisi kuitenkin Kainuun työpaikkoja. Myös yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa vilautettiin. Kemppaisen sanoin: *”Talvivaaran kaivoksen avaaminen toisi Kainuuseen kipeästi kaivattuja työpaikkoja. Mahdollisuudet tuotannolliseen yhteistyöhön Neuvostoliitonkin kanssa ovat olemassa.”* Aloitteessa ehdotettiin 120 milj. markkaa Oy:n osakepääoman korottamiseen, mikäli yhtiö aloittaisi kaivostoiminnan Sotkamoon.³⁷

Talvivaaran tarina on tietenkin aivan oma lukunsa, mutta tässä nimenomaisessa tapauksessa Kemppainen toimi ilmeisesti Kainuun työpaikkojen lisääminen edellä, olivatpa keinot millaisia hyvänsä. Toisaalta ministeri Lindblomin vastauksesta ilmenee, että kaivoksen avaamista oli harkittu vakavasti ja tutkimukseen panostettu jo 50 miljoona markkaa. Kysymys kaivoksen avaamisesta oli siis jo tuolloin hyvin kiistanalainen ja keskustelu viritettiin jo 1980-luvulla eduskunnassa, jossa Kemppaisella oli merkittävä rooli.

³⁵ Suullinen kysymys 11.10.1984. VP 1984, PTK 3, 2551.

³⁶ Toivomusaloite n:o 122. VP 1987, AK E2, 140.

³⁷ Raha-asia-aloite n:o 1489. VP 1988, AK E4, 1588.

2.2 Raha-aloitteita ja kannanottoja

Raha-asia-aloitteet ovat olleet suosittu vaikutuskeino eduskunnassa 1980-luvulla. Vaikka niistä hyväksyttiin vain noin joka kymmenes, ne olivat selvästi tehokkaampi vaikutuskeino kuin esimerkiksi toivomusaloitteet. Kirjallisten ja suullisten kysymysten tehokkuutta on hankala kvantitatiivisesti mitata, mutta ne ovat kuitenkin kansanedustajalle tärkeimpiä kontrollointikeinoja.³⁸ Raha-asia-aloitteet muodostuivatkin tietynlaiseksi käytännöksi Kemppaisen eduskuntauran aikana, kuten muillakin kansanedustajilla. Niihin ei ole erityisen antoisaa paneutua yksittäin, mutta joitakin esimerkkejä on hyvä tuoda esille etenkin aloitteiden allekirjoittajien takia, jotka ovat nähdäkseni usein jopa tärkeämpiä kuin itse aloitteen sisältö.

Pitkää linjaa ajatellen Kemppaisen eduskuntatyön ydin oli aluksi Kainuun Läänin perustaminen, mutta kun hanke kaatui, pääpaino siirtyi rahallisten hankkeiden tukemiseen muiden pohjoissuomalaisten edustajien kanssa. Eduskuntauransa alussa 1980 raha-aloitteissaan Kemppainen ehdotti määrärahaa Kainuun Keskussairaalan ja Salmijärven sairaalan uudistamiseen sekä rautateiden rataosuuksien parantamiseen.³⁹

Siviiliammattiltaan lääkärinä toiminut Kemppainen kiinnitti huomiota myös Kainuun lääkehuollon tilaan. Vuoden 1981 aloitteessaan hän ajoi läpi uutta lääkehuollon kokonaisuudistusta, jossa lääkejakelu liitettäisiin kunnalliseen terveydenhuoltojärjestelmään. Aloitettaan Kemppainen perustelee:

”Lääketeieteellisen kuntoutuksen merkitys terveydenhuollossa tunnustetaan yhä suuremmaksi. Mahdollisuudet kuntoutustoiminnan järjestämiseksi ovat kuitenkin vielä varsin puutteelliset koko maassa ja erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomessa. Varsinkin Kainuussa puute kuntoutusta antavista laitoksista on suuri... Ämmänsaaren kuntoutuslaitoshanke on otettu mukaan valtioneuvoston hyväksymään Kostamuksen jälkihoito-ohjelmaan. Rakennustöitä ja uusia pysyviä työpaikkoja tarvitaan kipeästi koko Kainuussa ja erityisesti Suomussalmen kunnassa, jossa työttömyysaste on jopa 25%.”⁴⁰

³⁸ Pitkänen 1989, 362-364.

³⁹ Raha-asia-aloite n:o 95. VP 1980, AK E3, 99.

⁴⁰ Toivomusaloite n:o 211. VP 1981, AK E2, 240.

Tässä Kempainen käytti omaa alan erityisosaamistaan hyödyksi ja perusteli aloitteensa kattavammin kuin monet muut. Työstään häntä kiiteltiin erityisesti juurikin lääke- ja terveydenhuoltoa koskevissa asioissa.

Kunnille valtiolta myönnettävät rahat olivatkin luonnollisesti keskeisenä vaikutusyrityksissä Kainuun aluekehitykseen. 1981 Kempainen teki myös pienempiä aloitteita Kainuun puolesta, kuten toivomusaloitteen kuntoutuslaitoksesta Kainuuseen ja kansallispuistosta Suomussalmelle. Näihin toivomusaloitteisiin osallistuivat myös esimerkiksi pohjoissuomalaiset kansanedustajat Liisa Jaakonsaari (SDP) ja Alvar Saukko (Kesk.).⁴¹

Kempainen teki kirjallisen kysymyksen 1982, jossa hän tiedusteli uraanikaivoksen mahdollisesta avaamisesta Kajaanin Vuoreslahteen porauskokeiden jälkeen ja mahdollisesta ydinenergian käytöstä siihen liittyen. Vuoreslahden kyläläiset olivat valittaneet kaivauksien aloittamisesta korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Kempainen suhtautui kriittisesti valtakunnantasolla ydinenergian lisäämiseen ja vastusti uraanikokeita alueella ja vetosi tässä puuttuvaan ydinenergialakiin. Hän perusteli asiaa:

*”Maamme energiahuollon tarvitseman ydinenergian saaminen tulevaisuudessa on selvittämättä. Toistaiseksi se on voitu hoitaa Neuvostoliitosta käsin, ja sopimukset tuleviksi vuosikymmeniksi ovat olemassa. Maastamme puuttuu tällä hetkellä ydinenergialaki... Ydinenergian käyttöön liittyy monia terveydellisiä riskejä, joita muualta maailmasta saatujen kokemusten perusteella jo tunnetaan.”*⁴²

Kauppa- ja teollisuusministeri Esko Ollilla (Kesk.) kuitenkin tyrmäsi ajatuksen kaivostoiminnan keskeyttämisestä, vedoten Geologisen tutkimuslaitoksen ammattitaitoon ja riskien vähäisyyteen.⁴³

Paikallisessa toiminnassa tänä aikana Kainuussa oli käynnissä puolueen sisäisiä kiistoja, joissa Kempainen nousi johtohahmoksi niin sanotussa kirveslinjalaisessa⁴⁴

⁴¹ Toivomusaloitteet no. 212 & 269.VP 1981, AK E2, 241 & 312-313.

⁴² Kirjallinen kysymys n:o 410.VP 1982, AK F3.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Kirveslinjalaisilla tarkoitettiin niitä SKP:n enemmistöläisiä, jotka halusivat erottaa puolueesta taistolaiset eli vähemmistökommunistit. Nimitys ”kirveslinja” oli alun perin taistolaisten käyttämä pilkkanimi viitaten kielikuvallisesti ”puolueen kahtia halkaisemiseen kirveellä”. Heikkinen & Lackman 1986.

enemmistössä, joka halusi tehdä pesäeron puolueen taistolaisvähemmistöön. Samalla puolueen piti tarkastella linjaansa Kainuussa uudelleen esimerkiksi elinkeinorakenteen muutoksen johdosta.⁴⁵ Erimielisyyksiä ei juuri puitu eduskunnan tasolla, mutta paikallistoiminnassa kiistat olivat jo kärkeviä.

1984 valtiopäivillä Kemppainen jätti lähes yksinomaan raha-asia-aloitteita. Enemmistö aloitteista liittyi Kainuun aluekehitykseen, kuten erilaisten alueprojektien rahalliseen tukemiseen, kunnostustöihin, tieparannuksiin ja niin edelleen. Esimerkiksi Aarno von Bell (SDP) ja Hannu Kemppainen (Kesk.) allekirjoittivat ahkerasti hänen aloitteitaan, myös seuraavinakin vuosina.⁴⁶

1984 Kemppainen ei sen sijaan jättänyt yhtään lakialoitteita, toivomusaloitteita tai kirjallista kysymystä.⁴⁷ Raha-aloitteiden perustelu oli useimmiten lyhyehköä, esimerkiksi niin sanotusti yleiseen tarpeeseen vetoamista, mutta Kainuun erityisasemaan kehityskohteenä perusteluja Kemppainen ei juuri tarjonnut. Yleiseen tarpeeseen vetoamisella tarkoitetaan argumentointitapaa, jossa jonkin asian puutteellisuus riittää syyksi sen tukemiseen. Näistä aloitteista ei myöskään tule esiin Kemppaisen puoluepoliittista ja aatteellista vakaumusta. Tämä kielii siis osittain kansanedustajien aluepoliittisessa roolissa: tietyn alueen kansanedustajat ovat ensisijassa oman alueensa edustajia, eikä tämän käytännön kyseenalaistaminen tule juuri ilmi.

1985 Kemppainen jatkoi raha-aloitepainotteisella linjallaan. Hän jätti 8 raha-asia-aloitetta ja niiden lisäksi teki suullisia kysymyksiä ja antoi lausuntoja. Kirjallisia kysymyksiä, lakialoitteita tai toivomusaloitteita hän ei tehnyt tänä vuonna.⁴⁸ Raha-aloitteet liittyivät rakennukseen, teiden perusparannuksiin ja esimerkiksi kuntoutuslaitoksen rakentamiseen Suomussalmelle.⁴⁹ Tällaisia ”rutiininomaisia” vuosia oli Kemppaisen osalta muutama, joissa ei valtiopäiväasiakirjojen perusteella eduskunnassa tapahtunut juurikaan dramaattisia käännteitä.

Aluepolitiikassa Kemppaisen aatteellinen ajattelu ei tullut siis kovinkaan selvästi esille. Tämä on osittain yleinen suuntaus kansanedustuslaitoksessa: aatteelliset erot tulevat

⁴⁵ Heikkinen & Lackman 1986, 437-438.

⁴⁶ Esimerkiksi: Raha-asia-aloitteet n:o 934, 936, 937, 938. VP 1984, AK E4.

⁴⁷ Henkilöhakemisto. VP 1984, Hakemisto, 411-412.

⁴⁸ Henkilöhakemisto. VP 1985, Hakemisto, 435.

⁴⁹ Esimerkiksi: Raha-asia-aloitteet n:o 212, 213 & 217. VP 1985, AK E3.

ilmi enemmän yleisluontoisemmista yhteiskunnallisista kysymyksistä. Lausunnossaan neuvoa-antavasta kansanäänestyksestä liittyen valtiosäännön muuttamiseen Kemppainen tuo selvästi esiin aatteellisen taustansa puhuessaan edistyksellisistä voimista, työväestöstä ja porvaristosta.⁵⁰ Muodollisuuksien vuoksi on mahdollista, että kovin vahvat näkemykset tuli jättää pois, jotta yhteistyö muiden puolueiden kanssa olisi sujunut aluepolitiikassa.

1986 valtiopäivät olivat erityisen vilkkaat. Kemppainen teki useita raha-aloitteita ja tällä kertaa myös kirjallisen kysymyksen sekä runsaasti suullisia kysymyksiä ja lausuntoja.⁵¹ Raha-asia-aloitteet keskittyivät nyt yleisempiin valtakunnallisiin kysymyksiin vähintään yhtä paljon kuin alueelliseen rahoitukseen. Aloitteet saivat myös suhteellisen paljon allekirjoittajia, joiden mukana olivat monissa esimerkiksi Aarno von Bell (SDP), Vappu Säilynoja (SDKL) ja Ulla-Leena Alppi (SDKL).⁵² Lisäksi Kemppainen esitti kirjallisen kysymyksen Kuusamon Kitkanniemen luonnonsuojelualueen toteuttamisesta, jonka allekirjoittivat muut kainuulaiset kansanedustajat, kuten Hannu Kemppainen (Keskusta), Heikki Mustonen (SKDL) ja Pentti Kettunen (SMP).⁵³

Suullisessa kysymyksessään 1986 Kemppainen tiedusteli Hakasuon kalaviljelylaitoksen rakentamisen aloittamisesta, mihin maa- ja metsätalousministeri Yläjärvi oli myöntäväinen. Samalla hän kysyi Lapin ja Kainuun alueellisesta tukemisesta maataloudessa ja näiden alueiden vapauttamiseksi maidontuotantokiintiöistä, johon ei hallituksen puolesta täysin myönnytty.⁵⁴ Seuraavan vuoden valtiopäiviltä käy kuitenkin ilmi, että kalanviljelylaitoksen rakentaminen viivästyi määrärahojen puutteen vuoksi, ja Kemppainen toivoi rahoitusta asialle uudelleen.⁵⁵

⁵⁰ Lausunto 19.2.1985. VP 1985, PTK 1, 200.

⁵¹ Henkilöhakemisto. VP 1986, Hakemisto, 555.

⁵² Raha-asia-aloitteet n:o 1309, 1310, 1313, 1314, 1316. VP 1986, AK E5.

⁵³ Kirjallinen kysymys n:o 19. VP 1986, AK F1.

⁵⁴ Suulliset kysymykset n:o 539 & 540. VP 1986, PTK 5, 4613.

⁵⁵ Raha-asia-aloite n:o 1326. VP 1987, AK E5, 1400.

3. Aate ja aluepolitiikka

Kainuun aluekehitystä ja aluetta pitkään vaivannutta työttömyyttä ajatellen on syytä muistaa tuon ajan näkemyserot yhteiskuntateorioissa. Kemppainen esittikin kapitalismin roolia merkittävänä työttömyyden aiheuttajana maassa ja myös Kainuussa. Automatisaation rooliin kiinnitettiin myös huomiota ja Kemppainen ehdotti valtion toimesta työllistäviä toimenpiteitä. Hän sanoo:

”Työttömyydestä on tullut niin meillä Suomessa kuin yleensäkin kapitalistisen järjestelmän maissa pysyvä joukkoluonteinen ilmiö. Elinkeinoelämän rakenteesta, automaation ja rationalisoinnin lisääntymisestä ja samanaikaisesti tapahtuvasta pääomien kasaantumisesta johtuen vähenevät työpaikat niin alkutuotannossa kuin teollisuudessa ja vähitellen palveluammateissakin... Esimerkiksi Kainuussa ei työttömyysaste ole kymmeneen vuoteen laskenut alle 10%:n... On kuviteltu, että myöntämällä mm. liikevaihtoverohelpotuksia teollisuuden investoinneille voitaisiin edistää uusien työpaikkojen syntyä. Näinhän ei kuitenkaan ole juuri käynyt, vaan edellä mainitut toimenpiteet ovat merkinneet lähinnä pääomavaltaisuuden lisääntymistä, koneistuksen ja automaation laajempaa käyttöönottoa ihmistyövoiman kustannuksella.”⁵⁶

Kemppaisen ajattelusta voi siis huomata tiettyjä ennakkokäsityksiä ja ideologiset lähtökohdat näkyvät odotetun selkeästi Kemppaisen ajattelussa ja ehdotuksissa. Tällainen yhteiskuntateoreettinen puhe oli ajalle tyypillisempää ja sen voikin nykyään todeta menettäneen merkitystään poliittisessa keskustelussa. Kemppainen hyödynsi kokonaisuudessaan tällaisia retorisia keinoja ja konkreettisia olosuhteita kapitalismin ja sen toimintamallien kritiikissään. Hänen puhetapansa vangitseekin tuon ajan hengen ja keskustelutavan, jota nykyään ei tavoita.

Kemppainen sanoi lausunnossaan Pohjois-Suomen ja erityisesti Kainuun työttömyyden olevan paikoin jopa kaksin-kolminkertainen muuhun Suomeen nähden. Samalla hän esitti näkemyksensä Veikko Vennamolle kapitalismin roolista tämän työttömyyden aiheuttajana, kun Vennamo esitti työttömyyden huonoon tilaan syyksi valtapuolueiden

⁵⁶ Lausunto 19.2.1980. VP 1980, PTK 1, 212-218.

huonoa politiikkaa.⁵⁷ Erot puoluesuhteissa ja niiden yleisissä toimintatavoissa tulevat näin esille.

Laajempia yhteiskunnallisia kysymyksiä ja suhteita itänaapuriin Kemppainen koskettelee lausunnossaan, kun hän puhuu sodanaikaisen hallinnon lyhytnäköisyydestä koskien Leningradin puolustusta, joka Kemppaisen mukaan johti osaltaan talvi- ja jatkosotaan.⁵⁸ Tämä koskee vain Suomen hallituksen tuon ajan politiikkaa, muttei ota juurikaan kantaa Neuvostoliiton toimintaan. Samoin yleistä suhtautumista talouspolitiikkaan Kemppainen luonnehtii siten, että rahamarkkinoiden liberalisointi on lisännyt keinottelua ja osaltaan johtanut pääomien valumiseen ulos maasta.⁵⁹

Se, miten Kemppainen itse koki eduskunnan vaikutusmahdollisuudet, tulee esiin hänen lausunnostaan lääninhallituslakiin liittyen: ”*eduskunnan lausumilla ei ole ollut yleensä paperin arvoa suurempaa merkitystä silloin, kun hallitus on niitä käsitellyt*”. Hän kritisoi edelleen maaherravaltaiseksi kuvailemaansa väliporrashallintoa lääninjaossa ja kutsuu sitä tsaarin vallan ajan perinnöksi.⁶⁰ Kyse on todennäköisesti osittain myös henkilökohtaisesta turhautumisesta ja osoittaa läänihankkeen tärkeyden Kemppaiselle.

Osaltaan kotirintamalla eripuraisuutta puolueen sisällä lisäsivät 1987 vaalit, jolloin vähemmistökommunistien perustama Demokraattinen Vaihtoehto hajotti SKDL:ää yhä enemmän ja se sai enää valtakunnallisissa vaaleissa vain 16 edustajaa eduskuntaan.⁶¹ Paikallinen toimintakin vaikeutui aatteellisen eripuraisuuden johdosta, esimerkkinä Paltamossa 1986 tapahtunut kahden SKP:n osaston erottaminen niiden tuettua vähemmistökommunistien Tiedonantaja-lehteä.⁶²

Kemppainen näki itse ”*kapitalismin kasautumisen lakien*” keskeisenä syynä pohjoisen Suomen ongelmiin ja esitti, ettei pelkkä aluepolitiikka sitä kykene parantamaan, vaan tarvittaisiin valtakunnan tasolla talouspolitiikassa suunnitelmallisuutta.⁶³

⁵⁷ Lausunto 12.5.1981. VP 1981, PTK 1, 1044-1045.

⁵⁸ Lausunto 12.12.1986. VP 1986, PTK 5, 4135.

⁵⁹ Lausunto 16.12.1986. VP 1986, PTK 5, 4172.

⁶⁰ Lausunto 11.12.1987. VP 1987, PTK 3, 2721.

⁶¹ Jussila et al. 1995, 300.

⁶² Heikkinen & Lackman 1986, 411.

⁶³ Lausunnot 17.3.1988. VP 1988, PTK 1, 528 & 532.

Suunnitelmallisuus valtiontasolla esiintyi tänä aikana vaihtoehtona talouteen, joskin se on nykyään menettänyt merkitystään markkinavetoiselle taloudelle.

Kemppaisen poliittinen rooli eduskunnassa oli osittain sekoitus puolueensa linjaa, johon kuului perinteisesti kapitalismin arvostelu ja yhteistyön painotus Neuvostoliiton kanssa. Paikallisena vaikuttajana hänellä oli rooli tietynlaisena ”kansan asiantuntijana”, ainakin puoluetovereidensa ja paikallisverkostonsa keskuudessa.

Mielenkiintoista on myös se, ettei Kemppainen juuri tuonut eduskunnan keskusteluissa omaa tai puolueensa suhdetta Neuvostoliittoon ja itäblokkiin, vaikka maailmanpolitiikasta keskusteltiin ajoittain. Osittain tällaiset keskustelut saatettiin käydä puolueen sisällä eikä eduskunta ollut mielekkäin paikka niiden selvittämiseen. Lisäksi on syytä muistaa koko tuon ajan Suomea vaivannut yhteiskunnallisen keskustelun pidättyneisyys.

Mielenkiintoinen aloite Kemppaiselta oli myös ehdotus Vartiuksen rajanylityspaikan avaamiseksi pysyvästi henkilö- ja tavaraliikenteelle. Tämä liittyi aiemmin käsiteltyyn Kostamus-hankeeseen, joka tässä vaiheessa oli jo lopetettu, mutta rajanylityspaikan avaamisella Kemppaisen mukaan edistettäisiin sekä liikennettä että yhteistyötä Pohjois-Suomen että Neuvosto-Karjalan välillä.⁶⁴ Tämän aloitteen Kemppainen uusi vielä samana vuonna hieman erilaisin sanamuotoiluin ja sillä korjauksella, että rajanylityspaikka voitaisiin avata vain asteittain. Annikki Koistinen (Kesk.) ja Kauko Heikkinen (Kesk.) allekirjoittivat aloitteen uudelleen.⁶⁵

Vartiuksen rajanylityskysymykseen saatiin vastaus ulkoasianministeri Kalevi Sorsalta (SDP), joka vastasi liikenteen jäävän rajalle vähäiseksi ja viittasi myös mahdollisiin infrastruktuurikustannuksiin.⁶⁶ Rajanylityspaikan asteittaiselle pysyvälle avaamiselle saatiin kuitenkin myönteinen päätös seuraavana vuonna valtioneuvostolta, kuten ulkoasianministeri Pertti Paasion (SDP) vastauksesta tulee ilmi.⁶⁷ Kemppainen uusikin Vartius-aloitteen 1989 ja korotti raha-aloitetta 5 miljoonaan markkaan, jonka allekirjoittivat taas Koistinen ja Heikkinen sekä Sakari Valli (Kok.)⁶⁸ Samoten

⁶⁴ Raha-asia-aloite n:o 324. VP 1988, AK E3, 337.

⁶⁵ Raha-asia-aloite n:o 1488. VP 1988, AK E4, 1587.

⁶⁶ Kirjallinen kysymys n:o 331. VP 1988, AK F2.

⁶⁷ Kirjallinen kysymys 335. VP 1989, AK F2.

⁶⁸ Raha-asia-aloite n:o 1718. VP 1989, AK E4, 1809.

Kempainen teki aloitteen mittavista investoinneista Oulun piirin ja Kainuun junaratayhteyksiin.⁶⁹

Kempainen teki kirjallisen kysymyksen Suomussalmen Murhijärven alueen suojelemiseksi metsänhakuilta. Allekirjoittajia aloitteella oli paljon, Kempainen mukaan lukien 12, joihin kuuluivat mm. Pekka Haavisto (Vihr), Esko Helle (SKDL) ja J. Juhani Kortesalmi (SMP). Ministeri Toivo T. Pohjolan (Kok.) vastaus oli, että hakkuut on keskeytetty aluetta koskevien selvittelyjen ajaksi.⁷⁰ Tässä on pienimuotoinen osoitus siitä, että yhdistämällä voimansa joukko kansanedustajia voi vaikuttaa paikalliseen kysymykseen näkyvästi.

Arvo Kempainen siis toi eduskunnassa toiminnallaan esiin sekä Kajaanin aluepoliittisen tilanteen, että sosialistisen maailmankuvan. Tällainen ei ole varmasti tuon ajan vasemmistopoliitikolle mitenkään epätavallista, mutta SKDL:n aatteellisen puolen voisi sanoa olleen vahvempi kuin useimmilla eduskuntapuolueilla. Omien aatteiden ja tavoitteiden esille tuonti on tällöin politiikan ydin.

1990 Kempainen osallistui jo ilmeisen vähän kansanedustuslaitoksen toimintaan.⁷¹ Hän uusi vaatimuksensa Vartiuksen rajanylityspaikan avaamisen rahoittamisesta, joka ei ilmeisesti edennyt. Nyt raha-aloite oli jo tosin 9,25 milj. markan suuruinen. Sen allekirjoittivat Juhani Vähäkangas ja Vappu Säilynoja.⁷² Samoin hän laittoi aloitteen ammattikorkeakoulun käynnistämiseksi Kainuussa, jolle varattaisiin 2 milj. markkaa. Aiempien allekirjoittajien lisäksi Lauha Männistö (SKDL) ja Annikki Koistinen allekirjoittivat sen. Kainuussa ei tällöin ollut varsinaista tiedekorkeakoulua. Kempaisen mukaan tällöin myös ei-lukiotietä valinneilla oppilailla ei yleisesti maassa ollut reittiä korkea-asteiseen ammatilliseen loppututkintoon.⁷³ Kajaanin ammattikorkeakoulu perustettiin 1992, mutta voi epäillä, oliko Kempaisella jo tieto asiasta eikä aloite näin olisi ollut ensimmäisten joukossa.

Muinoin Kempaisen aloitteissa esillä ollut Kainuun kalanviljelyslaitos otettiin vielä uudestaan esille, kun se 1990 Kempaisen mukaan oli vihdoin valmis aloittamaan

⁶⁹ Raha-asia-aloite n:o 323. VP 1988, AK E3, 336.

⁷⁰ Kirjallinen kysymys n:o 505. VP 1988, AK F3.

⁷¹ Henkilöhakemisto. VP 1990, Hakemisto, 822.

⁷² Raha-asia-aloite n:o 317. VP 1990, AK E3, 330.

⁷³ Raha-asia-aloite n:o 318. VP 1990, AK E3, 331.

toimintansa. Kemppainen ehdotti rahavarausta laitoksen viroille, koska sitä ei tulo- ja menoarvioon oltu Kemppaisen mukaan merkitty.⁷⁴ Maakaasuputken vetäminen Kostamuksesta Pohjois-Suomeen oli toinen hanke, jonka Kemppainen uusi toistamiseen. Kemppaisen mukaan maakaasu olisi ympäristöystävällinen ratkaisu ja laajemmin hyödyttäisi Pohjois-Suomea.⁷⁵

Nämä hankkeet jäivät Kemppaisen viimeisiksi eduskunnassa, sillä hän kuoli 22.2.1991 eikä jatkanut eduskuntauraansa. 1991 valtiopäivillä häntä ei enää mainita.⁷⁶

⁷⁴ Raha-asia-aloite n:o 319. VP 1990, AK E3, 332. Aiemmin esimerkiksi: Raha-asia-aloite n:o 608. VP 1983, AK E4.

⁷⁵ Ks. esim. Raha-asia-aloite n:o 320. VP 1990, AK E3, 333.

⁷⁶ VP 1991. Hakemisto.

Loppulause

Mitä Arvo Kemppaisen tutkimisesta edustajana siis selvisi? Voidaan sanoa ensinnäkin, että Kemppaisen eduskuntakausi oli yhdistelmä alueellista kansanedustusta sekä ajalle tyypillistä aatteellista sosialismin puolesta puhumista. Tutkimuksessa selvisi myös, miten alueellisen vaikuttajan keinot linkittyvät eduskunnassa vaikuttamiseen.

Kainuun edustajana Kemppaiselle olivat tärkeitä oman alueensa etujen ajaminen ja ajan hengen mukaisesti myös yhteistyö Neuvostoliiton kanssa. Keskeisen tärkeää oli kuitenkin yhteistyö muiden pohjoissuomalaisen edustajien kanssa, sillä loppujen lopuksi aluepolitiikka nousi Kemppaisen osalta tärkeämmäksi kuin puolueristiriidat.

Merkittävimpinä aluepoliittisina projekteina Kemppaiselle Kainuussa nousevat 1980-luvulla esiin suunniteltu uusi lääninjako, Kostamuksen kaivosprojekti ja sen jälkeiset työllisyyskysymykset. Samalla puolueella oli paikallisia erimielisyyksiä ja kokonaisuudessaan SKDL:n kannatuksen heikkeneminen uusien trendien takia Kainuussa vaativat osansa poliittisessa pelissä.

Pitkäaikaisena kansanedustajana toiminut Kemppainen ansioituikin alueellisissa kysymyksissä ja paikallistuntemuksessa. Tiettyjä toimialoja hän halusi erityisesti edistää, kuten lääkehuoltoa, mistä hänellä oli asiantuntemusta. Kemppaisen eduskuntauran tutkiminen valottaa myös hyvin aikalaiskeskustelua ja ajalle merkittäviä poliittisia kysymyksiä tietyn puolueen ja edustajan näkökulmasta.

Valtiopäiväasiakirjojen tarjoama kuva kartoittaa toki vain julkisen päätöksenteon sellaisenaan kuin se eduskunnassa käydään. Todellista vaikuttamista käydään etenkin myös arkipäivän elämässä, jonka selvittämiseen tarvittaisiin toisenlaista aineistoa. Kemppaisen tapauksessa voidaan kuitenkin puhua alueellisesta vaikuttajasta ja nykyisin jo osittain taakse jääneestä sosialistisesta maailmankuvasta.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Lähteet

Virallisjulkaisut:

Valtiopäiväasiakirjat (VP) 1979-1991.

Suomen eduskunta: kansanedustajamatrikkeli.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/181.aspx> (Luettu 20.4.2017.)

II Tutkimuskirjallisuus

Bengtsson, Åsa 2014. ”Kansanedustajien roolit ja kansalaisodotukset”. *Eduskunta: Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla*, 66-77. Gaudeamus, Helsinki.

Harmainen, Antti & Pollari, Mikko 2014. ”Biografian mahdollisuuksista ja rajoista työväenliikkeen ja teosofian tutkimuksessa”. *Historiallinen elämä*, 257-272. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Heikkinen, Antero 1986. *Kainuun historia III. Hallinto ja kulttuuri 1720-luvulta 1980-luvulle*. Kainuun Sanomain Kirjapaino, Kajaani.

Heikkinen, Reijo & Lackman, Matti 1986. *Korpikansan kintereillä: Kainuun työväenliikkeen historia*. Kainuun työväenliikkeen historiatoimikunta, Kajaani.

Heikkinen, Reijo 2012. *Kainuun Puolesta: Kainuun maakuntaliiton, Kainuun seutukaavaliiton, Kainuun liiton ja Kainuun maakunta -kuntayhtymän 60-vuotishistoria*. Kainuun maakunta –kuntayhtymä, Kajaani.

Jussila Osmo, Hentilä Seppo & Nevakivi Jukka 1995. *Suomen poliittinen historia 1809-1995*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki-Juva.

Mäntylä, Matti 2016. *Pohjois-Suomea kehittämässä: Periferia Urho Kekkosen politiikan kohteena ja vallankäytön välineenä vuosina 1950-1981*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Rovaniemi.

Noponen, Martti 1989. ”Kansanedustajan toimi, sen hoitotapa ja kehitys”. *Suomen kansanedustusjärjestelmä*, 165-225. WSOY, Helsinki.

Ollilla, Anne & Paloheimo, Heikki 2007. *Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta*. Edita, Helsinki.

- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) 1996. *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere.
- Pitkänen, Weijo 1989. "Kollektiivinen toiminta – eduskuntatyön tuotokset". *Suomen kansanedustusjärjestelmä*, 353-385. WSOY, Helsinki.
- Torninoja-Latola, Jaana 2014. "Perhehistoriani on osa työväenliikkeen historiaa". *Historiallinen elämä*, 272-290. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Vartiainen, Perttu 1998. *Suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheita*. Sisäasiainministeriön aluekehitysosasto, Helsinki.
- Wiberg, Matti & Koura, Antti 1996. "Kansanedustajat ovat kysyvinään ja ministerit ovat vastaavinaan". *Pelkkää retoriikkaa*, 197-221. Vastapaino, Tampere.
- Wiberg, Matti 2006. *Politiikka Suomessa*. WSOY, Helsinki.
- Wiberg, Matti 2008. "Puolueet eduskunnassa ja hallituksessa". *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*, 163-185. WSOY, Helsinki.